

Environmentálna filozofia

Rok 2020 s veľkou pravdepodobnosťou vojde do dejín ako rok novodobej pandémie nevídaných rozmerov. Rozbehnutú globálnu industriálnu civilizáciu pribrzdil v jej rozlete vírus, ktorý sa mohol nezvyčajne rýchlo rozšíriť do celého sveta práve v dôsledku konzumného spôsobu života a dopravnej infraštruktúry, neodmysliteľne spojených s ním. Práve tento spôsob života už niekoľko desaťročí významne prispieva k devastácii planetárneho ekosystému, ktorý umožnil vznik a rozvoj civilizácie. Protipandemické opatrenia, zavedené vo viacerých častiach sveta, mali však až nečakane pozitívny vplyv na kvalitu životného prostredia – najmä ovzdušia. Potvrdilo sa, že obmedzenie výroby, dopravy a spotreby má pozitívny vplyv na životné prostredie. Po zrušení týchto obmedzení sa však výrobcovia i spotrebiteľia pokúšali dobehnúť zameškané, takže aj v tomto roku vzrástla koncentrácia CO₂ v atmosfére a dosiahla nové rekordy, rovnako ako priemerná globálna teplota a množstvo ďalších ukazovateľov znečistenia a celkovej devastácie. Rozsiahle lesné požiare, roztápanie permafrostu či čoraz silnejšie hurikány ukazujú, že hrozby, pred ktorými roky varujú klimatológovia, ekológovia, a neposlednom rade aj problém vzťahu človeka a životného prostredia reflektujúci filozofi sa naplňajú. Mnohé dokonca o desaťročia skôr, ako predpokladali aj takzvané pesimistické modely vývoja.

Problémy, hrozby a riziká, na ktoré reaguje environmentálna filozofia, sa priamo či nepriamo týkajú čoraz početnejších skupín obyvateľov planéty, o čom svedčí aj to, že počas tohto roka už viac ako tridsať krajín sveta vyhlásilo stav klimatickej núdze. Ten, na rozdiel od pandemického núdzového stavu, bude s veľkou pravdepodobnosťou trvať desaťročia, pričom modely vývoja klimatickej krízy a krízy biodiverzity, postavené na poznatkoch vied o Zemi, predpokladajú dlhodobé zhoršovanie všetkých sledovaných ukazovateľov. Z filozofického hľadiska preto musíme konštatovať, že mnohé z doterajších konceptov, ktoré sa pokúšali uchopiť, či dokonca riešiť vyššie zmienené hrozby a riziká, zlyhali. Aj environmentálna filozofia preto musí hľadať nové prístupy, ktoré by boli adekvátne rýchlo sa meniacej situácii, rovnako ako jej závažnosti. Toto číslo *Filozofie* obsahuje viacero štúdií, ktoré sú zamerané na takéto nové prístupy.

Štúdia R. Sťahela (*K filozofii ekologickej civilizácie*) predstavuje koncept ekologickej civilizácie, skúma niektoré jeho aspekty a filozofické východiská. Zaoberá sa rozdielmi medzi západnou a čínskou verziou konceptu ekologickej civilizácie, ktoré identifikuje v odlišnom chápaní možností ekologickej demokracie a autoritarizmu ako nástroja na dosiahnutie environmentálne udržateľnej spoločnosti.

B. Horyna postavil svoju štúdiu (*Tři negace environmentální filosofie*) ako kritiku sebalegitimizačnej neschopnosti neoliberalizmu, ktorá eliminuje možnosť poznať a pochopiť hlavné znaky premeny spoločnosti postihnutej zmenami antropocénu. Takúto možnosť sa pokúša načrtnúť formou troch základných negácií: odmietnutím ďalšej liberalizácie apertistického liberalizmu; odmietnutím ďalšej postindustrializácie postindustriálnej politickej ekonómie; negácie ďalšej racionalizácie modernistickej racionality. Na ich základe dospieva k záveru, že diskusia o antropocéne vyžaduje čo najhlbšiu reflexiu poznania a vedenia, ktorými disponujeme, a odlišenie domnienok, predstáv, presvedčení či názorov, ktoré si môžeme vytvárať s liberálnou ľubovôľou, nemôžeme si pri nich však nárokovať smerodajnosť.

Problematiku environmentálneho občianstva vo svojej štúdii (*Environmentálne občianstvo v kontexte súčasného vývoja a bezprostredného ohrozenia*) tematizuje A. Mravcová. Poukazuje na to, že antropogénne zmeny planetárneho životného prostredia si vyžadujú aj premyslenie a rekonštituovanie inštitútu občianstva, jeho normatívneho obsahu, ale aj práv a povinností s ním spojených. Keďže jednou z podstatných príčin devastácie planetárneho ekosystému je ekonomicko-politický systém, ktorého súčasťou je aj inštitút občianstva, štúdia skúma možnosti jeho rozšírenia o environmentálnu dimenziu.

A. Rozemberg napokon v štúdii s názvom *S odstupom času: Akrasia a intertemporálne stratégie* skúma problematiku preferencií v rozhodovacom procese, ktoré umožňujú odolať, alebo naopak, podľahnúť pokušeniu okamžitého uspokojenia pôžitkov ponúkaných konzumnou spoločnosťou. Neochota alebo neschopnosť investovať a myslieť v dlhodobých reláciách a preferovanie krátkodobých horizontov uvažovania o dôsledkoch nášho konania sú totiž významným aspektom celej palety príčin globálnej environmentálnej krízy.

Číslo obsahuje aj esej T. Münza s názvom *Můj pohľad na vzájomný vzťah človeka a prírody*, v ktorej sa vracia k viacerým svojim publikáciám, venovaným problematike devastácie životného prostredia, a aktualizuje ich závery z perspektívy súčasných poznatkov o vývoji kvality životného prostredia.

Tematické číslo dopĺňajú aj recenzie P. Daubnera na knihu D. Wallesa-Wellsa *Neobývatel'ná Zem. Život po oteplení* a recenzie najnovšej knihy V. Hálu a R. Kolářského *Filosofie a ohrožená Země*, ktorej autorkou je E. Dědečková.

Aktuálne číslo je doplnené recenznou štúdiou P. Cmoreja s názvom *K problémom metodológie empirických vied: Ku knihe L. Bielika Metodologické aspekty vedy*.

Problematika, ktorú reflektuje environmentálna filozofia, je samozrejme oveľa širšia, ako umožňuje zachytiť jedno, hoci aj tematicky zamerané číslo časopisu. Ako jeho zostavovateľ však dúfam, že state, ktoré obsahuje, budú prínosom k odbornej, a azda i verejnej diskusii o environmentálnej situovanosti ľudstva a možnostiach, ktoré z toho vyplývajú.

Richard Šťáhel, zostavovateľ